

Windturbines op waarde geschat

Windenergielobby houdt misvattingen in stand

Windturbines zijn grootverbruikers van onze schaarse open ruimten. Moet dat? Zijn ze echt onmisbaar? Het streven naar maximale opbrengsten bepaalt nu de locatie van windmolens. Pure productieplanning, met een minimale aandacht voor de ruimtelijke omgeving. Voor die omgeving en voor de planologie als wetenschap is dit een trieste gang van zaken.

PIETER LUKKES

In Nederland staan zo'n 1.500 windturbines. Iedereen die zich met enige regelmaat buiten de stad waagt, heeft kunnen zien dat grote gebieden als de Wieringermeer, Flevoland en het zuidwestelijke deel van Friesland zijn veranderd in industriële windturbinelandschappen. Windturbines zijn veruit de hoogst de lucht instekende industriële productiemiddelen van het land. Ze laten zich onmogelijk in het landschap wegmoffelen. Zulke productiemiddelen horen toch op bedrijfsterreinen thuis? Die moeten toch aan strenge planologische voorwaarden voldoen? Hoe kan het dan dat ze in groten getale verschijnen in kwetsbare gebieden? Hier is iets merkwaardigs aan de hand. Want in de nota 'Belvédère, beleidsnota over de relatie cultuurhistorie en ruimtelijke planning' uit 1999 verklaren liefst vier ministeries dat de kwaliteiten van deze gebieden moeten worden behouden en dat slechts in geval van zwaarwegende maatschappelijke belangen aan ingrepen mag worden gedacht. Gelet op de grootschaligheid van de ingrepen moeten de windturbines wel buitengewoon zwaarwegende maatschappelijke belangen dienen. Welke zijn dat en is aan deze ingrepen een zorgvuldige analyse van de voor- en nadelen voorafgegaan?

De gemeenschap betaalt

Het maatschappelijke belang van windturbines is dat zij relatief schone energie voortbrengen. Ten opzichte van de conventionele elektriciteitscentrales produceren zij minder broeikas- en andere vervelende gassen. Dit is het centrale thema van het Kyoto-protocol. Ook Nederland heeft zich verplicht om de uitstoot van bedoelde gassen te vermindern.

*Van grootschalig naar kleinschalig,
van agrarisch naar industrieel landschap.*

In economisch opzicht zijn windturbines industriële productiemiddelen. Aan het bouwen van die machines zelf of aan het vermarkten van de ermee opgewekte stroom, moet een goed belegde boterham worden verdiend. Deze zakelijke belangen worden nagestreefd door (Deense) windturbinefabrikanten, energimaatschappijen, boeren, banken en andere financieringsinstellingen, milieuorganisaties, projectontwikkelaars, adviesorganen uit de particuliere en overheidssfeer, universitaire afdelingen, enzovoorts.

Voor het succes of het falen van het financieel-economische streven van deze actoren is de houding die de gemeenschap inneemt ten aanzien van windenergie van doorslaggevend belang. Daardoor is er sprake van enige verstrengeling van particuliere- en gemeenschapsdoelen. In institutioneel opzicht betekent dit dat de overheid een zekere medeverantwoordelijkheid is opgedrongen voor de (winst)doelstellingen van de private sector.

De gemeenschap betaalt een prijs voor windenergie. De vraag is of dat een eerlijke prijs is. Deze vraag valt alleen maar

te beantwoorden door middel van een sociaal-geografische maatschappelijke kosten-batenanalyse. Zo'n analyse had er minstens tien jaar geleden al moeten zijn, maar was er tot voor kort nog niet, omdat de hoofdrolspelers in de windenergiesector geen behoefte aan die analyse hebben. Zij ervaren die als een soort accountantscontrole waarin zowel hun uitgangspunten als de wijze waarop zij met gemeenschapsmiddelen omgaan tegen het licht worden gehouden. Tot dusver is het hen wonderwel gelukt om die sociaal-geografische kosten-batenanalyse van windenergie van het lijf te houden.

De lobby 'bewerkt' de markt

De bij de windenergie betrokken marktpartijen vormen een lobby die qua invloed in ons land waarschijnlijk zijn weerga niet kent. Die invloed wordt onder meer gebruikt om subsidies binnen te halen. Zonder subsidies zou er in ons land geen windturbine staan. Voor de sector is het van levensbelang de subsidiestromen op gang te houden. Het laatste dat mag gebeuren is dat die geldstroom in twijfel wordt getrokken. Ja, het moet zelfs immoreel worden gevonden om aan het nut en de noodzaak ervan te twijfelen. Ook moet het gevaar worden afgewend dat de planning van windturbines begint met het stellen van kritische wetenschappelijke vragen. Het uitgangspunt moet juist zijn: windenergie moet!

Die strategie lukt verrassend goed, zoals blijkt uit de recente studie 'Energie is ruimte' van het Ruimtelijk Planbureau. Die studie begint met de stelling dat windenergie onontbeerlijk is. Het planologische ideaal van een turbinevrij

(Foto Pieter Lukkes)

(Foto Pieter Lukkes)

Boeren plaatsen windturbines buiten hun eigen zicht.

land blijft geheel buiten beschouwing. Met ruimtelijke ordening heeft dit weinig meer te maken. Het zijn immers niet de planologische criteria, die de uitkomst van de planning bepalen. Nee, voorop staat, dat er turbines moeten worden gebouwd met een zo hoog mogelijke opbrengst. Voor dat doel wordt met betrekking tot de toegestane hoogte van de turbines een buitengewoon elastisch beleid gevoerd. Als het even kan wordt ook alle vrijheid van vestigingsplaatskeuze gegeven. Productie-eisen overvleugelen de criteria van verantwoorde ruimtelijke planning! Een schrijnend voorbeeld hiervan is de recent verschenen 'Windkansenkaart Noord-Holland'. Zonder enige planologische onderbouwing, laat staan een sociaal geografische kosten-batenanalyse, worden feitelijk alle open gebieden van de provincie uitgeleverd aan de windturbinebouwers. Twijfels aan windenergie worden de kop ingedrukt door een publiciteitsgolf met een hoog reclamegehalte. Geen enkel ander deelgebiedje van de energievoorziening kan bij de zoekmachine Google bogen op 120.000 propagandistische treffers. Voorts wordt het publiek overspoeld door informatie uit talloze reclame-achtige tijdschriften, advertenties, folders op de deurmat en

ongevraagde telefoontjes. Dit alles heeft sterke trekken van een hersenspoeling. En alsof dat nog niet genoeg is, werpen de milieubewegingen zich ook nog eens als moraalridders in de strijd. Heel handig hebben deze organisaties zichzelf op de stoel van de bovenmeester geplaatst om vanuit deze verheven zetel het volk de zegeningen van windenergie te verkondigen. Hun scenario voorziet er uitdrukkelijk niet in dat ook de bovenmeester zelf verantwoording aflegt. Een sprekend voorbeeld hiervan is het Wereld Natuur Fonds, dat in 2001 een 'windscan' heeft uitgevoerd. Met die 'windscan' in de hand is aan alle provinciale besturen voor hun gedrag inzake windenergie een rapportcijfer uitgedeeld. Onder het oog van camera's mochten timide bewindslieden, onder wie Commissarissen der Koningin, hun onvoldoende in ontvangst nemen. De druk van de machtige lobby mist zijn uitwerking niet. Er gaat een intimiderende invloed van uit. De lobby heeft bereikt dat het politiek incorrect is om bij windenergie vraagtekens te plaatsen. Dat is een sterk wapen omdat vrijwel geen enkele beleidspersoon het zich kan permitteren om politiek incorrect te zijn. Politici ontlopen dat gevaar door zich uitdrukkelijk afzijdig te houden van enig inhoudelijk onderzoek naar de

voors en tegens van windenergie. Aldus zit de politiek in de houdgreep van de windenergielobby.

Onthulling van de cijfers

Juist de verwevenheid van publieke en private belangen maken een sociaal-geografische maatschappelijke kosten-batenanalyse van windenergie onontbeerlijk. Deze analyse vraagt eerst en vooral naar de balans tussen de voor- en nadelen van windenergie voor de gemeenschap. Daarbij tellen zowel materiële als immateriële offers en inkomsten mee.

De regering wil per 2010 op het land 1.500 megawatt en per 2020 op zee 6.000 megawatt aan windenergievermogen hebben geïnstalleerd. Ten opzichte van de conventionele elektriciteitscentrales produceren de windturbines veel minder gassen zoals koolstofdioxide, stikstofoxiden en zwavel-dioxide. Bij realisatie van de plannen kunnen die emissies, gerekend over de periode 2003-2020, met zo'n tachtig miljoen ton worden beperkt. De vraag is natuurlijk wat er voor die beperking moet worden betaald.

Direct aansluitend volgt de vraag hoeveel het kost als dezelfde beperking op andere manieren dan door middel van windturbines wordt gerealiseerd. Bij dit laatste kan worden gedacht aan het opbergen van koolstofdioxide in lege gasvelden, aan de internationale emissiemarkt en aan technologische ontwikkelingen die ervoor zorgen dat de emissies per eenheid product flink worden gereduceerd. Uit de door mij uitgevoerde sociaal-geografische maatschappelijke kosten-batenanalyse blijkt dat het antwoord op deze laatste vraag luidt: ongeveer 2,6 miljard euro.

Emissiebeperking door middel van windenergie vergt ook middelen. Twee kostenposten geven daarbij de doorslag. De eerste bestaat uit (investerings)subsidies en uit vrijstelling van heffingen voor geproduceerde stroom. De contant gemaakte waarde hiervan zal voor de periode 2003 tot en met 2020 krap 24 miljard euro bedragen. De tweede kostenpost betreft de zogenaamde externe effecten (externalities) van op het land geplaatste turbines. Deze turbines veroorzaken geluidshinder en hinder door slagschaduw. Ook tasten ze de ruimtelijke kwaliteiten van het landschap aan, vervuilen ze de horizon, maken ze vogelslachtoffers en vermin-

Tabel 1 - Overzicht van de maatschappelijke kosten en baten van windenergie naar kostenpost en locatie. Periode 2003-2030, contante waarde in miljarden euro's.

Periode	2003-2010		2011-2020		
	land	zee	land	zee	totaal
Locatie					
Baten	0,225	0,4	0,4	1,6	2,6
Kosten					
1. Subsidies e.d.	1,4	3,9	2,1	16,4	23,8
2. Externe effecten	5,4	?	?	?	5,4

Foto Pieter Lukkes

Zelfs een sloot vormt voldoende legitimatie voor de plaatsing van turbines in het open veld.

deren ze de waarde van het onroerend goed in hun nabijheid. Recreatiebedrijven lijden schade vanwege de geringere recreatieve aantrekkelijkheid van het windturbinelandschap. Een immateriële kostenpost betreft de weespalt die de komst van turbines in lokale gemeenschappen teweeg brengt. Steeds weer blijkt dat de bouwers van de turbines de leefomgeving van hun buurt- en dorpsgenoten aantasten. Strijk en zet mondt dat uit in ruzies. De sociaal-desintegrerende functie van windturbines is een genegeerd nadeel van windenergie. Al deze externe effecten kunnen voor de hiervoor genoemde periode worden begroot op ongeveer 5,5 miljard euro. Aldus staat tegenover de maatschappelijke opbrengst van 2,6 miljard euro een kostenpost van ruim 29 miljard euro. Het huidige windenergiebeleid zal in de periode 2003-2020 dus leiden tot een vermijdbaar en onnodig maatschappelijk verlies van ruim 26 miljard euro. Baten en kosten zijn noch ruimtelijk noch in de tijd evenredig verdeeld. De volgende tabel geeft daarvan een specificatie.

Uit de verhouding tussen de baten en de lasten valt af te leiden dat windenergie op het land een vijftien keer te duur instrument is om Kyoto-doelstellingen te realiseren. De bijdrage van de op zee geplaatste turbines is 'slechts' tien keer te duur. Dit laatste is relatief gunstig vanwege de vraagtekens op de onderste

regel van de tabel. Het zeer opmerkelijke feit doet zich namelijk voor dat bij de plannen voor grootschalige projecten op zee met geen woord wordt gerept over de intrinsieke eigen waarde van de Noordzee als zee. Impliciet wordt daarmee de maatschappelijke waarde van het gave Noordzeelandschap en van het leven in de Noordzee op nul gesteld. Natuurlijk is dit een onjuiste aanname. Daarom dienen ook op de onderste regel waarden te worden ingevuld, hetgeen de totale balans voor windenergie nog nadeliger doet uitvallen..

Het bedrag van 5,4 miljard euro als kosten van externe effecten is een minimumbedrag. De regering heeft in de jongste miljoenennota te kennen gegeven dat een groter deel van de 'groene stroom' binnenslands moet worden opgewekt. Men hoeft geen profet te zijn om te voorspellen, dat dit gepaard zal gaan met een verdere aantasting van de ruimtelijke kwaliteiten van onze open gebieden. Ook hieraan moet als teken van zorgvuldig beleid een prijskaartje worden gehangen.

Het is de hoogste tijd om drie hardnekkige mythen de wereld uit te helpen. Wellicht de meest hardnekkige daarvan is dat windenergie een duurzame vorm van energieopwekking is. Niets is minder waar. Overal valt waar te nemen dat windturbines voor een ongekend snelle uitputting van de ruimtelijke kwaliteiten van onze onvervangbare open landschappen zorgen. Windenergie staat daarmee in ons land als oorzaak van uitputting met stip bovenaan. Daarom is het pure misleiding om windenergie duurzaam te noemen.

De tweede mythe is dat windenergie een goed instrument is om Kyoto-doelstellingen te realiseren. Windenergie veroorzaakt torenhoge maatschappelijke 'opportunitetskosten', die zich laten vertalen als: de straf die men krijgt voor het maken van de verkeerde keuzes. Die 'straf' is omgerekend 26 miljard euro aan maatschappelijke kosten. Voor dat bedrag kan een tien keer zo grote bijdrage aan Kyoto worden geleverd dan nu met windenergie gaat gebeuren. Proberen om met windenergie Kyoto-doelen te bereiken gaat ten koste van je eigen portemonnee terwijl ook Kyoto er de dupe van wordt. Ook is het een mythe dat met windenergie de uitputting van de voorraad fossiele brandstoffen kan worden vertraagd.

Windenergie slokt enorme hoeveelheden gemeenschapsmiddelen op, die beter kunnen worden besteed aan het inzetten en ontwikkeling van goedkope, schonere, efficiëntere en meer mens- en milieuvriendelijke manieren om het verbruik van fossiele brandstoffen te beperken.

Pieter Lukkes is oud-hoogleraar economische en sociale geografie aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Literatuurselectie

- Goederen, A.C.de (2001) Windenergie Buitengaats. Een kritische analyse. Boskoop. Eigen uitgave.
- Lukkes, P (2003) IEWIEWAAIWEG. Sociaal-geografische kosten-batenanalyse van windenergie. Leeuwarden: Stichting Frija, Sumar.
- Ruimtelijk Planbureau (2003) Energie is ruimte Rotterdam: NAI.
- Tauber, C (2002) Energie-und Volkswirtschaftliche Aspekte der Windenergienutzung in Deutschland. Energiewirtschaftliche Tagesfragen, Heft 12/2002, pp. 823-827
- Vlek, C.A.J. (2002) Locatiebeslissingen over energievoorzieningen: verdamping van het nimby-cliché door verbetering van de besluitvorming. Adviesrapport Algemene Energieraad. Groningen: Centrum voor Omgevings- en Verkeerspsychologie, Rijksuniversiteit Groningen.